

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

ІНСТИТУТ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

УКЛАДАЧ: д.і.н., професор Коппель О.А.

МІЖНАРОДНІ СИСТЕМИ ТА ГЛОБАЛЬНИЙ РОЗВИТОК

**НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА
аспірантського семінару**

**Затверджено на засіданні Вченої Ради
Інституту міжнародних відносин
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка
25 березня 2014 року (протокол № 8)**

Київ 2014

Навчальна програма

аспірантського семінару «Міжнародні системи та глобальний розвиток» (35 год.)

ВСТУП

Нормативна дисципліна “Міжнародні системи та глобальний розвиток” є базовою для здобувачів наукового ступеня кандидата та доктора політичних наук за спеціальністю 23.00.04 – Політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку. Ця галузь політичних наук вивчає політичні процеси у міжнародному вимірі.

Курс має на меті висвітлення теоретичних та практичних аспектів міжнародно-політичної науки, методів дослідження нею свого об’єкту. Особлива увага приділяється розгляду та аналізу особливостей та основних напрямів системного підходу до дослідження міжнародних відносин.

Курс передбачає розгляд закономірностей становлення, функціонування та зміни міжнародних систем, дій та взаємодій міжнародних систем різних рівнів та структур у конкретних проявах в умовах глобального розвитку і в контексті світового політичного процесу.

Висвітлюються основні політичні проблеми глобального розвитку. Аналізуються концепції, прогнозуючи перспективи і чинники глобального розвитку.

Тема 1. Міжнародні системи та глобальний розвиток як наукова спеціальність.

Явище міжнародних відносин, основні етапи його еволюції та основні парадигми дослідження. Гносеологія міжнародних відносин. Умови та можливості достовірного знання в галузі міжнародних відносин.

Дослідження міжнародних відносин: основні наукові школи та напрямки. Багатодисциплінарність як особливість дослідження міжнародних відносин. Система наук про міжнародні відносини.

Етапи формування наукової та навчальної дисципліни «**Міжнародні системи та глобальний розвиток**». Місце і значення дисципліни в системі міжнародно-політичних наук, зв’язок з політологією та соціологією міжнародних відносин.

Концептуальні підходи щодо аналізу міжнародних систем і глобальних змін. Джерельна база та історіографія.

Функції дисципліни: методологічна, теоретико-пізнавальна, світоглядна, регулятивна, прогностична, аксеологічна.

Провідні дослідницькі центри, які вивчають міжнародні системи і глобальний розвиток. Розвиток наукового напрямку в Україні.

Тема 2. Завдання і структура курсу.

Об’єкт і предмет курсу. Методологія дослідження. Категоріальний апарат.

Основні парадигми дослідження глобальних міжнародно-політичних процесів. Формаційна парадигма. Світ-системний підхід. Цивілізаційний підхід. Змішані підходи.

Діалектика циклічності, лінійності, стадійності та цивілізаційної унікальності розвитку людства в дослідженні міжнародно-політичних проблем глобального розвитку.

Поняття глобального розвитку, його системний характер. Мегатенденції та мегатренди глобального розвитку.

Тема 3. Концептуально-теоретичні засади системних досліджень.

Сутність і основні характеристики системності. Поняття системи. Транскрипції системи в сучасній науці. Класифікація систем. Атрибути систем. Парадигмальна еволюція та системні функції в науці. Механістична, енергетична, інформаційна та організаційна парадигми.

Дескриптивний та конструктивний підходи до визначення системи. Онтологічна та гносеологічна системність. Головні аспекти гносеологічної системності: системний підхід, загальна теорія систем, спеціальні теорії систем, системний метод, системний аналіз, системне проектування, системотехніка. Функції складових системності. Системний підхід як принцип пізнання. Пізнавальна і методологічна функції системного методу. Пояснююча і систематизуюча функції системної теорії. Системна теорія як знання про системи.

Формування загальної теорії систем. Системологія як інтегральна наука про системи. Оновлення системної методології. Синергетична парадигма.

Тема 4. Міжнародні системи як об'єкт наукового дослідження. Етапи системних досліджень міжнародних відносин.

Варіанти загальної теорії систем та їх вплив на системні дослідження міжнародних відносин. Універсально-концептуальні схеми (О.Богданов, Л.Берталанфі). Проблемно-змістовні теорії (В.І.Вернадський, теоретична кібернетика М.Вінера, У.Росс Ешбі). Варіанти спеціальних системних теорій (Н.Віннер, Т.Парсонс, Д.Істон, М.Вебер).

Зміст поняття «система» в науці про міжнародні відносини. Атрибути міжнародних систем. Принципи системного аналізу явища міжнародних відносин. Системний підхід в міжнародно-політичній науці, етапи його розвитку. Розвиток системних міжнародно-політичних досліджень в 50 рр. ХХ ст. Дослідження структури міжнародної системи в 60-70 рр. ХХ ст. (К.Дойч, Д.Сінгер, Р.Роузкранс, К. Уолтс). Дослідження зв'язку між структурними вимірами міжнародної системи та її стабільністю. Т.Парсонс, М.Каплан, Д.Істон, Б.Бузан, Р.Литтл. Рівневий аналіз міжнародних відносин. К. Уолтс, М.Каплан, Д.Сінгер. Метод системного моделювання. Моделі міжнародних систем М.Каплана, С.Хоффмана, Ч.Маклелланда.

Підходи до класифікації основних напрямів системних досліджень міжнародних відносин.

Тема 5. Підходи до дослідження міжнародних систем.

Класифікації підходів до дослідження міжнародних систем.

Трициційно-історичний підхід: переваги та недоліки. Особливості історико-соціологічного підходу до дослідження міжнародних систем. Р.Арон як один з засновників історико-соціологічного підходу. Евристичний (структурний) підхід до дослідження міжнародних систем. Абстрактні моделі міжнародних систем М.Каплана.

Змішаний підхід до дослідження міжнародних систем. Синтез історико-соціологічного та евристичного підходів до дослідження міжнародних систем. Історично послідовні міжнародні системи Р. Роузкранца та Е.Луарда. Емпіричний підхід. Транссистемний (наскрізний) підхід. Синергетичний підхід.

Світ-системна теорія. Праці А.Франка, І. Валлерстайна, Г.Сандерсона, В.Макнейла, К.Чейз-Дана.

Тема 6. Критерії типології міжнародних систем.

Основні критерії типології міжнародних систем. Підсистема учасників і підсистема відносин. Міжнародні відносини як відносини політичні. Система міждержавних відносин як ядро глобальної міжнародної системи. Види міждержавних відносин.

Ієрархія міжнародних систем.

Структура міжнародних систем як критерій її типології. Конфігурація співвідношення сил. Ієрархія акторів. Гомогенність та гетерогенність. Внутрішній режим.

Типи контролю міжнародних систем. Імперський тип контролю. Біполярний тип контролю. Багатополярний баланс сил. Моделі багатополярної рівноваги. Моделі біполярної рівноваги.

Типології міжнародних систем за природою елементів. Теорії ієрархії. Критерії ієрархії.

Статус держав в міжнародно-політичній ієрархії. Міжнародна стратифікація. Моделі ієрархії Д.Лемке, М.Каплана, А.Органські, М.Вайта. Наддержави. Великі держави. Середні та малі держави. Залежні держави.

Лідери сучасної міжнародної спільноти. Проблема глобального лідерства США.

Тема 7. Структурні рівні системи міжнародних відносин.

Багаторівневість системи міжнародних відносин. Глобальний рівень системи міжнародних відносин. Глобальна міжнародна система та регіональні підсистеми-компоненти.

Взаємодія глобального рівня із структурами регіональних та субрегіональних рівнів.

Феномен регіональної інтеграції у сучасному світі. Європейська інтеграція – основна тенденція розвитку Європи. Україна в європейських інтеграційних структурах. Україна як регіональна держава.

Рівень міжнародно-політичної ситуації. Рівень групових відносин. Рівень двосторонніх відносин.

Транснаціональний рівень системи міжнародних відносин.

Тема 8. **Середовище системи міжнародних відносин**

Поняття міжнародного середовища. Теорії міжнародного середовища. Внутрішнє та зовнішнє середовище.

Геополітика та геостратегія. Геополітична ситуація в світі після закінчення холодної війни. Геополітична динаміка посткомуністичного світу та суперечності геополітичного визначення України. Формування геостратегії України в сучасному геополітичному середовищі. Геополітичний простір України. Україна в сучасних геополітичних концепціях.

Соціальне і позасоціальне середовище. Геосоціологічний підхід. Расово-антропологічні теорії. Цивілізаційні теорії.

Проблема ідентичності в сучасному світі, її рівні. Релігійна ідентичність. Зростання ролі релігійного чинника в сучасних міжнародних відносинах. Цивілізаційна ідентичність. Цивілізаційний фактор в сучасних міжнародних відносинах. Переваги та характерні риси цивілізаційного підходу до аналізу міжнародних відносин.

Тема 9. **Концепції організації міжнародних систем. Теорії міжнародного порядку.**

Організація міжнародних систем. Етимологія термінів «міжнародний» та «світовий порядок». Поняття і зміст категорій “міжнародний” і “світовий” порядок. Л.Міллер, Р.Купер, Х.Булл, Н.Ренгер. Історична та соціально-політична обумовленість ідеї “світового порядку”. Критерії міжнародного і світового порядку. К.Ясперс про “правовий устрій світу через політичну форму”. Імператив “абсолютного суверенітету” С.Хоффмана.

Засоби організації міжнародного порядку. Схема прикладного аналізу міжнародного порядку. Проекти моделей світового порядку. Внесок Римського клубу, ЮНЕСКО.

Виміри міжнародного порядку. Еволюція міжнародних порядків. Історичні типи міжнародного порядку. Зміни у вертикальному, горизонтальному та функціональному вимірах міжнародного порядку.

Ідея І.Галтунга про колективну самореалізацію під контролем світового керівництва. Концепції “глобального гуманізму” С.Мендловиця і М.Гуртова. Глобалізм (мондіалізм) як течія суспільно-політичної думки. Організаційне оформлення мондіалістського руху.

Загрози сучасному міжнародному порядку. Механізми регулювання міжнародного порядку. Роль та місце формату груп великих держав у сучасному світовому порядку. «Велика Вісімка». «Велика двадцятка». НАТО як структура колективної безпеки.

Глобальне управління. Альтернативні моделі світового порядку (БРІКС, ШОС, Формати «Великої вісімки» і т.д.). Ісламські моделі світового порядку. Діалог цивілізацій як модель світового порядку.

Проблеми забезпечення ролі України в «новому світовому порядку».

Тема 10. **Хронологічний аналіз динаміки міжнародних систем.**

Процес розвитку міжнародних систем. Міжнародна система як неформальна інституалізація співвідношення сил між державами в відповідному просторово-часовому контексті. Поняття просторово-часового континууму М.Бахтіна.

Розвиток як процес. Лінійність, циклічність, стадійність. Циклічність та періодичність. Цикли та хвилі. Типи процесів на міжнародно-політичному просторі. Лінійні, рівномірно-поступальні процеси. Процеси хвильового або циклічного характеру. Процеси стадійної природи. Вибухові процеси.

Системні війни. Концептуальні елементи системних війн (Р.Гілпін, Дж.Модельські, Дж.Леві, І.Валлерстайн, М.Мілдарскі).

Теорія турбулентності Дж.Розенау. Самоорганізація нелінійних систем.

Тема 11. **Системний підхід до вивчення історії міжнародних відносин. Системність Довестфальського світоустрою.**

Закони функціонування та трансформації міжнародних систем. Довестфальський етап міжнародних відносин, його головні ознаки. Виникнення явища міжнародних відносин. Початок поділу взаємодій на внутрішні та зовнішні. Формування міжнародного життя та міжнародної політики. Виникнення інституту держави.

Системність довестфальського світоустрою. Близькосхідна стародавня система міжнародних відносин. Далекосхідна система. Антична Середземноморська система міжнародних відносин. Європейська середньовічна система міжнародних відносин.

Тема 12. **Вестфальська світополітична модель світу.**

Вестфальська світополітична модель міжнародних відносин: основні характеристики. Суверенні держави як домінуючі суб'єкти системи. Основні етапи розвитку.

Вестфальська система міжнародних відносин. Тридцятилітня війна. Основні принципи нових міжнародних відносин: принцип внутрішнього державного суверенітету; принцип зовнішнього державного суверенітету; принцип дії міжнародного права та застосування дипломатії у міжнародних відносинах. Етапи розвитку Вестфальської системи, розширення меж системи.

Формування і розвиток євроцентриського світу.

Віденська міжнародна система. Переділ світу, закріплений Віденським конгресом. Особливості системи, її межі, етапи розвитку, головні актори, причини її руйнування.

Версальсько-Вашингтонська система міжнародних відносин. Проблема перебудови міжнародних відносин після Першої світової війни. Основні характеристики системи, етапи розвитку. Основні вади та недоліки.

Периферія Версальської міжнародної системи. Формування регіональних підсистем міжнародних відносин.

Головні характеристики Ялтинсько-Потсдамської системи міжнародних відносин. Аналіз основних проблем еволюції системи. Етапи розвитку. Криза

евроцентриського світу. Завершення формування глобальної системи світополітичних відносин. Глобалізація міжнародних протиріч.

Ерозія Вестфальської світополітичної моделі світу: причини і прояви.

Тема 13. Постбіполярна міжнародно-політична система.

Формування нової системи міжнародних відносин. Специфіка переходу від біполярної до сучасної міжнародної системи.

Структурно-функціональні атрибути сучасної міжнародної системи. Напівпериферія, макрокоаліції та гегемонізм в епоху постбіполярності. Конфліктогенність постбіполярної системи міжнародних відносин. Роль військового фактору. Економічна безпека. Військовий фактор в сучасних міжнародних відносинах.

Міжнародні організації як механізми регулювання міжнародних відносин.

Регіональні проблеми сучасних міжнародних відносин. Інтеграційні та дезінтеграційні процеси в сучасному світі.

Україна в сучасних міжнародних відносинах. Методологічні засади аналізу місця України в постбіполярній системі міжнародних відносин. Проблема визначення національних інтересів України. Пріоритетні напрями зовнішньої політики України. Стратегічне партнерство в зовнішній політиці України.

Геополітичний простір України. Вплив міжнародних регіонів на формування зовнішньої політики України. Україна в європейському просторі. Євроатлантичний вимір зовнішньої політики України. Україна в інтеграційних процесах.

Безпека України: чинники нестабільності. Україна в системі європейської безпеки.

Еволюція політики США і Заходу щодо України. Українсько-російські відносини. Стан і перспективи української зовнішньої політики.

Тема 14. Глобалізація в міжнародних відносинах.

Глобалізаційний чинник трансформації сучасної міжнародно-політичної системи. Міжнародні відносини і глобальний розвиток. Етимологія і підходи до визначення змісту категорії “глобалізація”. Класичне розуміння глобалізації людського суспільства.

Дискурси дослідження глобалізації: синхронний та діахронний. Економіко-центрична парадигма в глобалістиці: теорія імперіалізму, теорія залежності, теорія світової системи.

Історичні форми глобалізації міжнародних відносин. Вплив глобалізації на природу міжнародних відносин. Співвідношення глобального та локального. Розвиток світової політики та міжнародних відносин в контексті глобалізації.

Концепції антиглобалізму (Р. Робертсон). П'ять проектів світоспільності (М.Чешков). Пошук нових стабілізаційних стратегій глобалізації (А.Панарін); геополітичної, екологічної, соціокультурної.

Сучасні прояви глобалізації і фрагментації. Нові загрози, які супроводжують процес глобалізації.

Тема 15. Поняття глобального розвитку, його системний характер.

Поняття глобального розвитку, його структура, складові. Глобальний простір і глобальний час. Цивілізаційно-історичний час-простір (хронотоп). Понятійний ряд «переміни-зміни-трансформація-еволюція-розвиток», головні критерії їх розрізнення. Динаміка глобального розвитку.

Мегатенденції та мегатренди глобального розвитку. Глобальна політична культура. Формування глобальної свідомості. Глобальні форми співіснування людей. Глобальне суспільство.

Глобальна безпека. Концепція безпеки у глобальному світі. Міжнародна та регіональна безпека: сучасні виклики та загрози. Конфлікти в контексті глобального розвитку. Ядерний чинник глобальної безпеки.

Політичне регулювання глобальних процесів.

Тема 16. Політичний час і політичний простір глобального світу.

Синхронний та діахронний підходи до дослідження глобалізації. Аналіз процесів глобалізації в просторі і в часі. Глобалізація форм і засобів існування як причина світових війн. Головні аспекти глобалізації міжнародних відносин. Зовнішня політика держав в умовах глобалізації.

Структура світового політичного простору. Трансформація політичного простору в умовах глобалізації. Транснаціональні відносини.

Національна державність в епоху глобалізації. Трансформація національного суверенітету в умовах глобалізації. Держава в умовах глобалізації.

Тема 17. Політична модернізація як чинник глобального розвитку і як особлива форма цивілізаційного процесу.

Поняття та сутність модернізації. Теорія модернізації та етапи її розвитку. Теоретична база модернізації. Концепції Р.Прєбіша, А.Франка та І. Валлерстайна.

Етапи, типи, структурні рівні модернізації. Модернізації за М.Леві. Моделі модернізації. Механізми здійснення модернізації.

Вибір шляхів модернізації та культурно-цивілізаційні блоки. Антимодернізація та контрмодернізація. Політична і економічна модернізація країн західного і незахідного типу. Особливості індустріалізації, економічного зросту та модернізації в країнах Азії. Особливості конфуціанського неоіндустріалізму. Нові індустріальні країни Азії “першої” і “другої” хвилі. Латиноамериканський варіант неоіндустріалізму. Фактори неоіндустріальної альтернативи вестернізації. Роль країн швидкого розвитку у світовій політиці та економіці.

Глобальні аспекти модернізації. Значення вивчення модернізаційного досвіду для України.

Тема 18. Світова політика та глобальне суспільство.

Феномен світової політики. Світова політика як об’єкт наукового

дослідження. Провідні парадигми в дослідженні світової політики. Транснаціональні та міждержавні відносини.

Світовий політичний процес як наукова категорія і об'єктивна реальність. Світовий соціум і його складові. Сукупність змін політичних статусів. Функціональна єдність і протиріччя дій і взаємодій суб'єктів міжнародних відносин. Політична неоднорідність світу.

Рушійні сили і визначальні тенденції світового політичного процесу. Політична активність інституціональних об'єктів міжнародних відносин.

Тема 19. Провідні концепції сучасної глобалістики.

Формування глобалістики як міждисциплінарної галузі наукових досліджень. Понятійний апарат. Структура глобальних політичних досліджень.

Методологія дослідження глобальних процесів: системний підхід, структурно-функціональний аналіз, цивілізаційний аналіз.

Етапи розвитку політичної глобалістики. Особливості першого та другого етапів розвитку глобалістики. Римський клуб та основні напрями його діяльності. Технологічне прогнозування. “межі зростання” (перша доповідь Римському клубу) Дж.Форрестера, Д. І Д.Медоузів. “Людство на поворотному пункті” М.Месаровича та Е.Пестеля. “Перегляд міжнародного порядку” Я.Тінбергена. Регіональний принцип викладення в доповіді Е.Ласло “Цілі для людства”. Перша глобальна революція та її наслідки. Межі зростання в глобальному вимірі. Римський клуб про загальні загрози. Політичне значення глобалістського алармізму. Нова постіндустріальна хвиля в глобалістиці. Третій етап розвитку глобалістики.

Вплив процесу глобалізації на культурний та духовний клімат сучасної епохи.

Тема 20. Глобальні проблеми як фактор посилення взаємозалежності світу.

Нова якість світового політичного процесу. Парадигми конфлікту і стабільності у світовій політиці. Мегатенденції та мегатренди. Мегатренди та глобальні проблеми. Критерії глобальності. Сучасні підходи до систематизації та класифікації глобальних проблем. Глобальні проблеми світової політики. Глобальні виклики, глобальні ризики, глобальні загрози.

Тема 21. Цивілізація як категорія глобального політичного аналізу.

Цивілізація як категорія глобального політичного аналізу: “культурно-історичний тип” (Н.Данілевський), “висока культура” (О.Шпенглер), “локальна цивілізація” (А.Тойнбі), “культурна суперсистема” (П.Сорокін), “модель культури” (А.Кребер).

Категорія «глобальна цивілізація», її зміст, структура, закономірності, етапи та тенденції розвитку, форми та механізми взаємодії її складових частин. Цивілізаційні суперцикли та їх зміст. Цивілізаційні революції. Світові цивілізації як етапи розвитку глобальної цивілізації.

Глобальна, світові та локальні цивілізації. Культурно-історичний підхід та його роль в розвитку політичної глобалістики. Роль цивілізаційного фактору в міжнародних відносинах. Вплив проблеми цивілізаційної ідентифікації України на її зовнішньополітичну орієнтацію.

Світ сучасних цивілізацій в теоретичних моделях. Первісні зіткнення цивілізацій.

Завершальна фаза глобальних конфліктів. С.Хантінгтон та його концепція “зіткнення цивілізацій”. Імовірність зіткнення Заходу з блоком ісламсько-конфуціанських країн згідно з концепцією С.Хантінгтона.

Ф.Фукуяма про кінець історії як зникнення цивілізаційного різноманіття.

Заходи щодо уникнення цивілізаційних конфліктів. Можливості утворення універсальної цивілізації.

Евристичне значення діалогового принципу в розвитку глобальних політичних процесів. Глобальна революція свідомості.

Тема 22 **Стратегії та моделі глобальних взаємодій.**

Концепція виклику та відповіді в політичній глобалістиці. Становлення глобального світу як відповідь на виклики сучасності: економічні, політичні, моральні, культурні.

Аналіз основних стратегій глобальних взаємодій, які склалися історично: ізоляції, завоювання, запозичення, мімікрії, діалогу. Роль та значення цих стратегій на різних етапах становлення глобального світу.

Модель зіткнення цивілізацій. Народи між цивілізаціями, цивілізаційні розломи. Динаміка цивілізаційних процесів і можливість досягнення консенсусу в діалозі цивілізацій.

Формування сучасної планетарної свідомості людства як глобального суб'єкту, що усвідомлює свою ідентичність, свою колективну волю, свій проект майбутнього. Проблема поєднання ідентичностей в глобальному просторі: етнічної, національної, цивілізаційної, континентальної, планетарної.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

а) основна

1. Богатуров А.Д., Косолапов Н.А., Хрусталеv М.А. Очерки теории и методологии политического анализа международных отношений. М. Научно-образовательный форум по международным отношениям, 2002. – 384 с.
2. Коппель О.А., Пархомчук Е.С. Міжнародні системи і глобальний розвиток. – К.: ФАДА, ЛТД, 2005.
3. Мальський М., Мацяx М.М. Теорія міжнародних відносин: Підручник. 2-е вид., перероблене і доп. – К.: Кобза, 2003. – 528 с.
4. Міжнародні системи і глобальний розвиток./ підручник Кер. авт. колективу О.А. Коппель; за ред. Л.В. Губерського, В.А. Манжолі. Київ.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2008.
5. Современные международные отношения. Учебник / под ред. А.В. Торкунова. – М.: Российская политическая энциклопедия, 2000. – 584 с.
6. Современная мировая политика: прикладной анализ / Отв. ред. А.Д. Багатуров. 2 изд., испр. и доп. М., Аспект пресс, 2010. – 592 с.
7. Хрусталеv М.А. Анализ международных ситуаций и политическая экспертиза. Очерки теории и методологии. Москва, МГИМО, 2008.
8. Цыганков П.А. Теория международных отношений. - М.: Гардарики, 2002. – 590 с.

б) додаткова

9. Альтернативные пути к цивилизации: Кол. Монография \ Под ред. Н.Н. Крадина, А.В. Коротаева, Д.М. Бондаренко, В.А. Лынши. – М.: Логос, 2000. – 368 с.
10. Арон Р. Мир і війна між націями. - К., Юніверс, 2000. – 688 с.
11. Баталов Э.Я. Мировое развитие и мировой порядок. Издательство: Российская политическая энциклопедия, 2005 г.; Баталов Э.Я. Мировое развитие и мировой порядок Российская политическая энциклопедия, 2005 г.
12. Бахтин М.М. Автор и герой. К философским основам гуманитарных наук. СПб 2000.
13. Бахтин М.М. Эпос и роман. СПб 2000.
14. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество. – М., 1993.
15. Берталанфи Л. фон . История и статус общей теории систем / Л. фон Берталанфи // Системные исследования: Ежегодник, 1972. – М., 1973.
16. Бестужев-Лада И.В. Альтернативная цивилизация. – М.: Гуманит. Изд. Центр ВЛАДОС, 1998. – 352 с.
17. Бжезинский Збигнев. Великая шахматная доска. Господство Америки и его геостратегические императивы. – М.: Междунар. отношения, 1999. – 256 с.
18. Бродель Ф. Время мира. (Материальная цивилизация и капитализм. Т. 3.) М., 1992.
19. Бурдьё П. Физическое и социальное пространство. М., 1993.
20. Бурдьё П. Социология политики. М., 1993.
21. Введение в теорию международных отношений. Учебное пособие / Отв. ред. А.С. Манькин. М., 2001.

22. Восток/Запад: Региональные подсистемы и региональные проблемы международных отношений. / Учебное пособие под ред. А.Д. Воскресенского. М., МГИМО, 2002. – 528 С.
23. Василенко И.А. Политическая глобалистика: Учебное пособие для вузов. – М.: Логос, 2000. – 360 с.
24. Введение в социологию международных отношений. – М.: Междунар. отношения, 1992.
25. Гаджиев К.С. Введение в геополитику. - М.: Логос, 1997. – 416 с.
26. Гаджиев К.С. Геополитика. - М.: Междунар. отношения, 1997. – 384 с.
27. Гаджиев К.С. Политическая наука. - М.: Междунар. отношения, 1996. – 400 с.
28. Гаджиев К.С. Политическая философия. - М.: Экономика, 1999. – 606 с.
29. Гаджиев К.С. Геополитические горизонты России (контуры нового миропорядка) \ К.С. Гаджиев. - М.: «Издательство «Экономика», 2007. – 751 с.
30. Гелл Д., Е. МакГрю, Д. Голдбрайт, Дж. Перратон. Глобальні трансформації. Політика, економіка, культура. Пер. з англ. Передне слово Ю. Павленка. – К.: Фенікс, 2003. -584 с.
31. Глобальное управление / О.Н. Барабанов, В.А. Голицын, В.В. Терещенко. - М.: МГИМО, 2000.
32. Горин Д.Л. «Пространство и время в динамике российской цивилизации». М., «Еликториал УРСС, 2003.-280 с.
33. Глобалистика. Энциклопедия./ Гл.ред. И.И.Мазур, А.Н.Чумаков. М. 2003. -1328 С.
34. Дюррозель Ж.Б. Історія дипломатії від 1919 року до наших днів. - К, 1995.
35. Дергачов В.А. Глобалистика. М.: ЮНИТИДАНА, 2005. – 303 С.
36. Дергачев В.А. Геополитика. – К.: ВИРА-Р, 2000. – 448 с.
37. Гришин А.В., Никольский Н.И. Системный анализ международных отношений. М., 1982.
38. Данилевский Н.Я. Россия и Европа. Взгляд на культурные и политические отношения славянского мира к германо-романскому. – М., 1991.
39. Кальвокоросси П. Мировая политика после 1945 года: В 2-х кн.- М.: Междунар. отношения, 2000 – 464 с.
40. Киссинджер Г. Дипломатия. Пер. с англ. В.В.Львова \ Послесл. Г.А.Арбатова. – М., Ладомир, 1997. – 848 с.
41. Кокошин А. Реальный суверенитет в современной мирополитической системе. Изд. 2-е, доп. Серия: Мировой порядок. М.: Европа 2006.
42. Ларионова М.В. Актуальные проблемы глобального управления: "Группа восьми" и международные многосторонние институты. М.: Университетская книга, 2007.
43. Лебедева М.М. Мировая политика в XXI веке: акторы, процессы, проблемы. – 142 с., М.; МГИМО-Университет, 2009.
44. Лебедева М.М. Мировая политика. М.: Аспект Пресс. Изд. 2-2, доп. и перераб. 2006.

- 45.Международные отношения: социологические подходы. \ Рук. авт. колл. проф. П.А.Цыганков. – М: Гардарики, 1998
- 46.Мир вокруг России: 2017. Контуры недалекого будущего. / Под ред. А.С.Караганова. – М., Культурная революция, 2007.
- 47.Могилевский В.Д. Методология систем. М., 1999.
- 48.Макиавелли Н. Государь. – М., 1990.
- 49.Моисеев Н. Человек и ноосфера. - М., 1990.
- 50.Моисеева Л.А. История цивилизаций. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2000. – 416 с.
- 51.Нэсбитт Д. Эбурдин П. Что нас ждет в 90-е годы. Мегатенденции. Год 2000: десять новых направлений на 90-е годы. Пер. с англ. - М., 1992.
- 52.Павленко Ю. Історія світової цивілізації: Соціокультурний розвиток людства. – К.: Либідь, 1999. – 360 с.
- 53.Панарин А.С. Глобальное политическое прогнозирование в условиях стратегической нестабильности. – М.: Эдиториал УРСС, 1999. – 272 с.
- 54.Панарин А.С. Философия политики. - М.: Новая школа, 1996. – 423 с.
- 55.В.П.Пантин. Циклы и волны глобальной истории. Глобализация в историческом измерении.М.,2003.
- 56.Пантин В.П.. Циклы и ритмы истории. Рязань, 1996.
- 57.Пантин В.П. Циклы и волны модернизации как феномена социального развития. М.,1997.
- 58.Поздняков Э.А. Политика и нравственность. - М.: Прогресс - Культура, 1995. – 112 с.
- 59.Поздняков Э.А. Философия политики. В 2 т. - М., 1994.
- 60.Поздняков Э.А. Системный подход и международные отношения. – М., 1976.
- 61.Политология. Учебник для вузов \ Под ред. М.А.Василика. – М.: Юристъ, 1999. – 600 с.
- 62.Политология: хрестоматия \ сост. проф. М.А.Василик, доц. М.С.Вершинин – М.: Гардарики, 1999. – 843 с.
- 63.«Приватизация» мировой политики – локальные действия – глобальные результаты / Под ред. М.М.Лебедевой. – М.: Голден Би, 2008.
- 64.Пригожин И., Стенгерс И. Порядок из хаоса: Новый диалог человека с природой: Пер. с англ. Ю.А.Данилова / Общ. ред. В. И. Аршинова, Ю. Л. Климонтовича и Ю. В. Сачкова // <http://spkurdyumov.narod.ru/Ppigogin/PriOglavl1.htm>;
- 65.Протопопов А.С., Козьменко В.М., Елманова Н.С. История международных отношений и внешней политики России (1648-2005) / Под. ред. А.С. Протопопова. - М., 2006.
- 66.Рассел Б. История западной философии. - М., 1993. - Ч. 1-2.
- 67.Римский клуб. История создания, избранные доклады и выступления, официальные материалы // Под ред. Д.И.Гвишиани, - М., 1997.
- 68.Российская наука международных отношений: новые направления / Под редакцией А.П.Цыгакова, П.А.Цыгакова. – М.: ПЕР СЭ, 2005. – 416 с.

- 69.Россия и мир. Новая эпоха. 12 лет, которые могут все изменить / отв.ред. и рук. авт. кол. С.А.Караганов М.: АСТ: Русь-Олимп, 2008. – 444 с.
- 70.Синергетическая парадигма. Нелинейное мышление в науке и искусстве. – М., Прогресс-Традиция, 2002.
- 71.Система, структура и процесс развития современных международных отношений / отв. ред. В.И. Гантмана М.: Наука, 1984. – 422 с.
- 72.Системная история международных отношений: В 4 т. / Под ред. А.Д. Богатурова. - М., 2000.
- 73.Советская внешняя политика в годы "холодной войны" (1945-1985): Новое прочтение. - М., 1995.
- 74.Современные глобальные проблемы мировой политики: Учеб. Пособие для студентов вузов / Под ред. М.М.Лебедевой. – М.: Аспект Пресс, 2009. – 256 с.
- 75.Сравнительное изучение цивилизаций. Хрестоматия.: Учеб. пособие для студентов вузов / Сост., ред. и вступ. ст. Б.С. Ерасов – М.: Аспект Пресс, 1999. – 556 с.
- 76.Тойнбі А.Дж. Дослідження історії. У 2 т. – К.: Основи, 1995.
- 77.Тойнби Э. Цивилизации перед судом истории. – М., 1996. Уайтхэд А.Н. Избранные работы по философии М., 1989.
78. Транснациональное политическое пространство: новые реальности международного развития / Н.А. Косолапов, М.В. Стрежнева, Ф.Г. Войтоловский и др.; отв. ред. М.В. Стрежнева. -- М.: ИМЭМО РАН, 2010.
- 79.Транснациональные процессы: XXI Век/ ИСП РАН, Научная ред.: Г.Ю.Семигин, М., Современная экономика и право, 2004. - 344с.
- 80.Уоллерстайн И. Общественное развитие или развитие мировой системы? \ \ Вопросы социологии, 1992, №1.
- 81.Уткин А.И. Американская футурология международных отношений в XX веке. - М., 1990.
- 82.Уткин А.И. Мировой порядок XXI века. М., ЭКСМО. 2002. – 512 С.
- 83.Уткин А.И. Россия и Запад: история цивилизаций. - М.: Гардарики, 2000. – 574 с.
- 84.Фукуяма Ф. Конец истории? \ \ Философия истории. Антология. М., 1995.
- 85.Хонин В.Н. Теория международных отношений. Общая часть. – К.: Акаем-Пресс, 2005. – 456 с.
- 86.Хакен Г. Синергетика. Иерархии неустойчивостей в самоорганизующихся системах и устройствах. Пер. с англ. В. И. Емильянова - М.: Мир, 1985.
- 87.Хрусталев М.А. Системное моделирование международных отношений. - М., 1988.
- 88.Цыганков А.П. Цыганков П.А. Социология международных отношений: Анализ российских и западных теорий: Учебное пособие для студентов вузов / А.П.Цыганков, П.А.Цыганков. – М.: Аспект Пресс, 2006. – 238 с.

- 89.Чешков М.А. Глобальный контекст современной России. Очерки теории и методологии мироцелостности. М.: МОНФ, 1999.
- 90.Чешков М.А. Развивающийся мир и пост-тоталитарная Россия. Новые конфигурации мирового пространства. М., 1994.
- 91.Шахназаров Г.Х. Грядущий миропорядок. О тенденциях и перспективах международных отношений. М., 1981.
- 92.Шпенглер О. Закат Европы. Очерки мифологии мировой истории. – М., 1993.
- 93.Ясперс К. Смысл и назначение истории. - М., 1991.
94. Brown C, Nardin T., Rengger N. [eds.] International Relations in Political Thought. - Cambridge, 2002.
95. Bull H. The Anarchical Society. A Study Order in World Politics. N.Y.: Columbia University Press, 1977.
96. Barry Buzan, Richard Little. International Systems in World History/ Remaking the Study of International Relations/ Oxford University Press, 2000.
97. Civilizations and world systems: studying world-historical change \ Stephen K. Sanderson, editor. 1995.
98. Devezas, Tessaleno, George Modelski. Power Law Behavior and World System Evolution: A Millennial Learning Process // Technological Forecasting and Social Change. – 2003. – no.70. – P.819-859
99. Fukuyama F. The End of History and the Last Man. N.Y., 1993.
100. Heuser B. War, Peace, and World Orders in European History. - L, 2001.
101. Issues in World Politics \ Ed. By Brian White, Richard Little and Michael Smith. St. Martin Press. New York, 1997.
102. Knutsen T. The rise and fall of world orders. - Manchester; N.-Y., 1999.
103. Morgenthau H.I. Politics Among Nations. 6th ed. N.Y.: Knopf, 1985.
104. Rosenau J. Turbulence in World Politics: A Theory of Change and Continuity. Princeton, N.J., 1990.
105. The World System five hundred years or five thousand. \ Ed. By Andre Yonder Frank and Barry K. Gill \ Routledge, 1993.
106. Wallerstein I. Geopolitics and Geoculture. Essays on the Changing World System. Cambridge and N.Y.; 1991.
107. Wallerstein I. The Modern World System I. Capitalist Agriculture and the Origins of the World-Economy in the Sixteenth Century. N.Y.; L., 1974.
108. Wallerstein I. The Modern World System II. Mercantilism and the Consolidation of the European World-Economy 1600-1750. N.Y.; L., 1980.
109. Wallerstein I. The Modern World System III. The Second Era of Great Expansion of the Capitalist World Economy 1730—1840s. San Diego, 1989.
110. Wallerstein I. The Politics of the World Economy: The States, the Movements, and die Civilizations. Cambridge, 1984.
111. Waltz, Kenneth. Structural Realism after the Cold War // International Security. – 2000. – no.25. P.5-41.